

Justiits- ja Digiministeerium

Teie: 28.11.2025 nr 7-1/9632

Meie: 19.12.2025 nr 1-9/25/60

Digivaldkonna lihtsustamispakett

Justiits- ja Digiministeerium on kokku panemas seisukohti Euroopa Komisjoni avaldatud digiomnibusi lihtsustamispaketile, mille raames kutsuti üles esitama arvamusi. Haridus- ja Teadusministeerium edastas kirja Eesti Keele Instituudile, kui keelevaldkonna teadus- ja arendusasutusele arvamuse avaldamiseks.

Viidatud kirjas tuuakse mitmeid näiteid, kus kavandatakse sätted kirjutada erinevates õigusaktides – olgu siis Euroopa Liidu direktiivis või määrukses – selgemaks, lähtudes parimatest praktikatest. Instituut, tegeledes keeleandmete ja -tehnoloogiaga, töötleb andmeid teadusuuringute eesmärgil, milles sisalduvad nii isikuandmed kui tihti keeleandmestikena ka autoriõigustega kaitstud teosed. Seetõttu tuleks hinnata, kuidas need kaks maailma omavahel teaduseesmärkideks tegelikult ühildatavad. Isikuandmete kasutus teadusuuringute eesmärgil on lubatud lähtuvalt eesmärgist, kus teadusuuring peab toimuma mingi laiema hüve eesmärgil (uus ravim, uus meetod, uus teadmus). Isikuandmete kaitse seadus võimaldab seega andmekasutust viisil, kus teavet ise ei omata, kuid teadust soovitakse teha, seejuures on võimalik taotleda isikuandmeid ka kolmandatelt isikutelt – kui töötlemiseks on õiguslik alus, on võimalik andmeid saada (IKS § 6). Seevastu autoriõigustega kaitstud teoste puhul on teadusuuringu läbiviimine komplitseeritum ning mitmed nüansid normis piiritlemata ja sisustamata ka kohtupraktikas. Jäädes viimast ootama, on seni teadusuuringute läbiviimine praktikas keeruline (vt AutÕS § 191). Näiteks seab andmekaitse üldmäärus esikohale just riiklikud registrid ja seega avaliku sektori käes oleva teabe kättesaadavuse teadusuuringuteks, nähes neis erilist väärtust (IKÜM pp 157). Samuti rõhutab üldmäärus, et teadusuuringu mõiste on lai, hõlmates seejuures ka tehnoloogiaarendust (IKÜM pp 159). Isikuandmete kaitse seadus ei keela kaasata teisi kaasvastutavaid töötlejaid või volitatud töötlejaid sellesse protsessi.

Autoriõiguse seaduse aluseks oleva direktiivi põhjendused sarnaseid selgeid selgitusi ei anna (nn DSM direktiivi). Selles on toodud, et autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta on teadus- ja kultuuripärandiasutusel õigus reprodutseerida teadusuuringutes teksti- ja andmekaev eesmärkidel teost, millele tal on seaduslik juurdepääs (AutÕS § 191 lg 1). Sätte tõlgenduste järgi saab teadusuuringut teha teadusasutus teise teabevaldaja teabega vaid siis kui tal on sellele juurdepääs. Enamasti on see läbi avaandmete. Muul juhul lähenetakse läbi füüsilise isiku tõlgenduse, kes on nt raamatukogu kasutajaks, tekitades keerukaid konstruktsioone ja lepinguid teadusuuringu läbiviimisel ja alusmaterjali töötlemisel. Seegi tõlgendus ei kehti alati ja kõigi

suhtes. Siin lähtutakse autori algsest litsentsist, kus nt teaduspublikatsiooni autor annab litsentsi teose säilitamiseks elektroonilises repositooriumis ning teose avaldamiseks üldsusele. Kui eraldi litsentsi publikatsioonist koopia tegemiseks ja teadusasutusele väljastamiseks ei küsitud, ei olegi see otse asutuselt asutusele sellisel viisil koopia tegemine võimalik, kuigi seda palub teadusasutus ja teadusuuringu eesmärgil (nagu erand ette näeb). Seega ei ole ühelt poolt avalik teave kättesaadav mugavamal viisil, eeldades sisuliselt avaandmete kraapimist ning teisalt, kõik teosed ei pruugi otsejuurdepääsetavad olla, mistõttu tekib küsimus nende kättesaadavusest teaduseesmärkidel. Seejuures võib teabe korje sellisel viisil, isegi kui see on avalik, võtta eraldi ressursse ja aega kui samas võiks selle väljastada teabevaldaja, nagu seda isikuandmete puhul tehakse. Riive autoriõiguste kontekstis ei muutu ning küsimus on teadusuuringuks teabe kättesaadavuse kiiruses ja ressursides (kraapides oleks avalikustatud teost õigus teadusuuringus kasutada nii ehk nii).

Peale teabe saamise eeldavad õigusselgust ka mitmed teised aspektid. Näiteks kuivõrd on autoriõiguste kontekstis lubatud koostöö erasektoriga, kes omab tihti ainulaadset pädevust või tehnikat, et teatud andmeid sellises mahus üldse töödelda või mustreid leida, rääkimata kus erasektor teatud valdkonda võibki eest vedada. Kuigi direktiivi põhjenduspunkt koostööle viitab, on õiguskirjanduses selle tõlgendused selle ulatuse osas ettevaatlikud (vt DMS direktiiv pp 11).

Instituut austab autorite õigusi ning on selge, et autorite õiguste kaitseks tuli sätestada selge erand, et teoste kasutust piiritleda. Käesoleva kirja mõte on aga rõhutada, et andmete kättesaadavus on problemaatiline isegi teadus- ja arendusasutustel, kelle tarvis erand loodi. Kui andmete kättesaadavus on takistatud seatakse eesti keele uurimine olemuslikult kahtluse alla (näiteks kasvõi uue ÕS-i tegemine, sõnaveebid vms).

Lõpetuseks rõhutame, et keeleuurimisel või keeletehnoloogiate arendamisel on mõlema valdkonna normiselgus väga tähtis, nii nagu andmete kättesaadavus. Seetõttu loodame, et käesolevast diskussioonist on abi sätete selgemaks muutmisel või vähemalt eesmärgiäraste tõlgenduste andmisel).

Loodame, et käivitatud tegevused loovad selgust ning võimalusel panustaksime omalt poolt ka teema edasistes aruteludes.

Parimate soovidega

(digitaalselt allkirjastatud)

Arvi Tavast
direktor

Õiguskirjanduses on avaldatud arvamust, et kui tehisintellekti treenimiseks kasutatud teoste töötlemine viib lõpuks väljundini, mis kajastab üksnes kaitsmata ideid, kontseptsioone ja stiile, ei ole alust rääkida konfliktist teose tavapärase kasutamisega kolmeastmelise testi mõttes (M. Senftleben. TDM, [GenAI and the Copyright Three-Step Test](#), 2025).